Archeologija Lietuvos muziejuose

Rimvydas Laužikas
Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas
rimvydas.lauzikas@kf.vu.lt

Teorinis požiūris

Muziejus kaip institucija, kuri:

- **Reinwardt akademija (Olandija): PRC (preservation, research, communication) modelis**
- **ICOM: atranka, kaupimas, išsaugojimas, tyrimai, komunikacija**

Tyrimo pjūviai:

- **Archeologijos rinkinių dydis**
- **Restauravimas**
- **Ekspedicijos**
- **Muziejų leidiniai**
- **Ekspozicijos**
- **Edukacijos**
- **Problemos**

Šaltiniai

- Interneto apklausa (atsakė 24 muziejai)
- Teisės aktai (www.lrs.lt)
- Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas
- Lietuvos integrali bibliotekų informacijos sistema (LIBIS)
- LAD tinklalapis, archeologų sąvadas
- KPD Leidimų archeologiniams tyrimams atlikti duomenų bazė
- Muziejų, sistemingai kaupiančių archeologijos radinius, tinklalapiai
- Lietuvos leidėjų duomenų bazė
- Lietuvos muziejų 2009 m. statistiniai duomenys (www.lrkm.lt)
- Muziejų archyvų sąvadas (www.muziejai.lt)

Metodologinis požiūris

- Trumpas tyrimui skirtas laikas – pilotinis tyrimas (iš esmės – nepilna statistika)
- Naudoti oficialūs statistiniai duomenys, tačiau galima paklaida (LIBIS aplinkos problemos)

Išeities taškai:

- Dabartinis muziejų, sistemingai kaupiančių archeologinius radinius, sąrašas (Nekilnojamojo kultūros paveldo tyrimų metu rastų archeologinių radinių perdavimo muziejams taisyklių priedas)
- Dabartinis muziejuose dirbančių archeologų sąrašas

Regresinis metodas:

- Pagal šiuos kriterijus atrenkami analizei 2011 ir (kai kuriose vietose) 2006-2010 m. duomenys

Panašūs tyrimai:

- Salatkienė, Birutė. Lietuvos muziejų archeologijos rinkiniai. – Lent. // Konferencijos „Lietuvos muziejų rinkiniai“ tezės, pranešimai. – Vilnius : Lietuvos muziejų asociacija, 1998. – P. 4-7.

Muziejai ir kultūrinių rezervatų direkcijos, sistemingai kaupiantys archeologijos radinius

- 4 nacionaliniai muziejai (03.03 užpildė anketą – 2)
- 4 respublikiniai muziejai (03.03 užpildė anketą – 3)
- 21 savivaldybės muziejus (03.03 užpildė anketą – 10)
- 1 kultūrinio rezervato direkcija (03.03 užpildė anketą – 1)
- Iš viso 30 muziejų (03.03 užpildė anketą – 16)

- Neatsakiusiųjų į anketą duomenys rinkti muziejų tinklalapiuose, internete
- Jei anketos ir tinklalapio duomenys prieštarauja vieni kitiems – remtasi anketos duomenimis.

Archeologijos eksponatų skaičius

- Bendras skaičius - ne mažiau 700 000
- Realiai gali būti apie 1 000 000
- 1998 m. duomenimis, muziejuose buvo saugoma 275 300 archeologinių eksponatų
- Viso muziejuose (2009 m. pabaigoje) – 6 171 500 eksponatai
- Taigi – archeologija sudaro apie 15 proc.

Apskaitos problemos:

- ne visi muziejai pateikė duomenis
- vieni muziejai pateikia visų priimtų eksponatų skaičius, kiti – tik suinventorintų eksponatų skaičių
- ne visi muziejai vienodai apskaito masinius radinius
- dalis muziejų neturi archeologijos rinkinių ir atskirai neapskaito archeologinių eksponatų
- archeologijos yra kur kas daugiau muziejų, nei vien tuose, kurie yra sistemingai kaupiančių sąraše
- archeologijos eksponatai inventorinami ir numizmatikos rinkiniuose

Eksponatų skaičiaus išaugimo priežastys:

- 2009 m. įkurtas Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai

- Archeologiniai tyrimai

ATL straipsniu aprašyti tyrimai/Tyrinėjimai, nesuteikę vertingos archeologinės informacijos

- 2001 m. - 120/88
- 2002 m. -136/84
- 2003 m. - 138/90
- 2004 m. - 139/108
- 2005 m. - 154/114
- 2006 m. - 172/141
- 2007 m. - 176/143
- 2008 m. -163/141
- 2009 m. (pagal leidimų DB) - 272
- 2010 m. (pagal leidimų DB) - 240

Didžiausi archeologijos rinkiniai

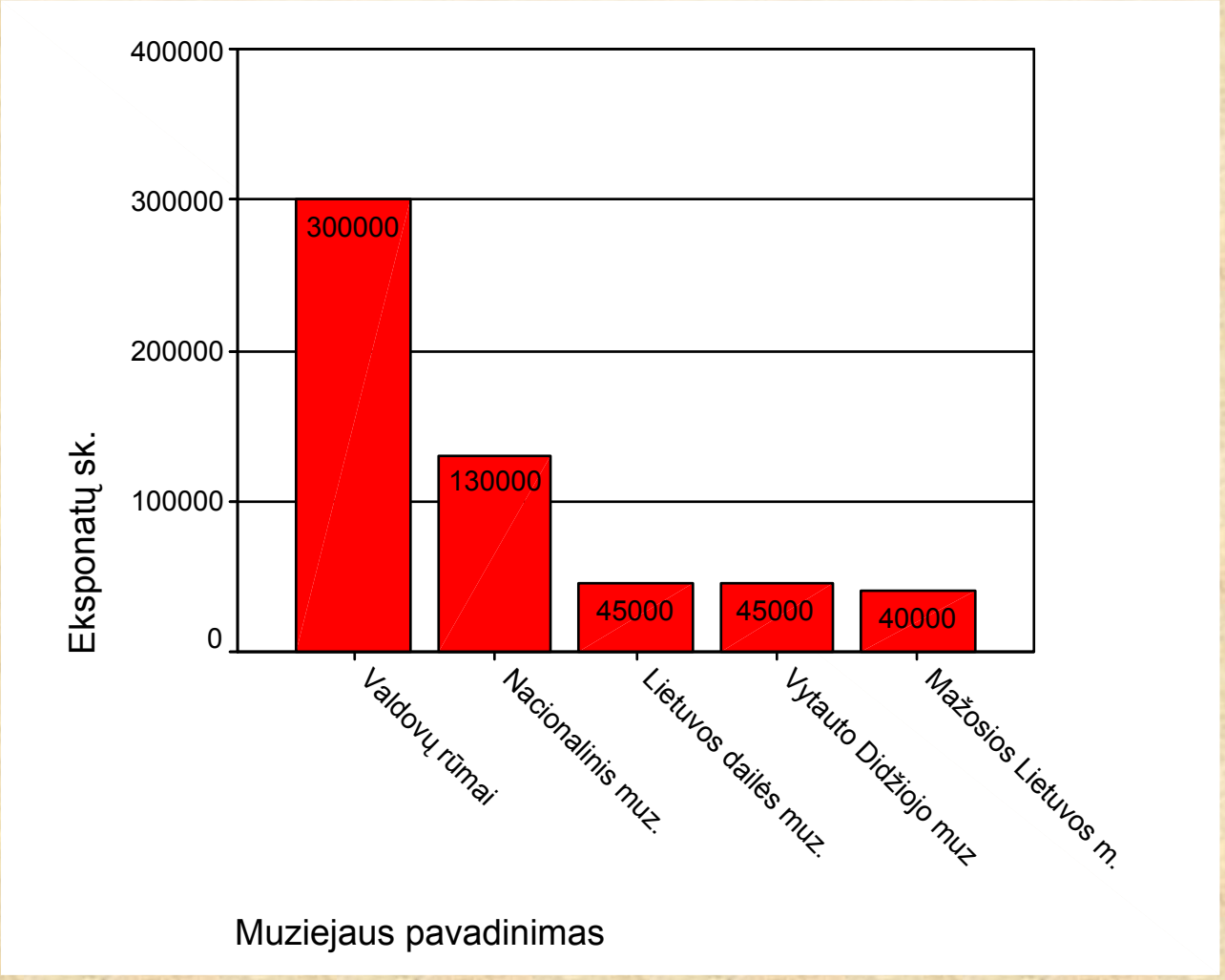

Didžiausi archeologijos rinkiniai savivaldybių muziejuose

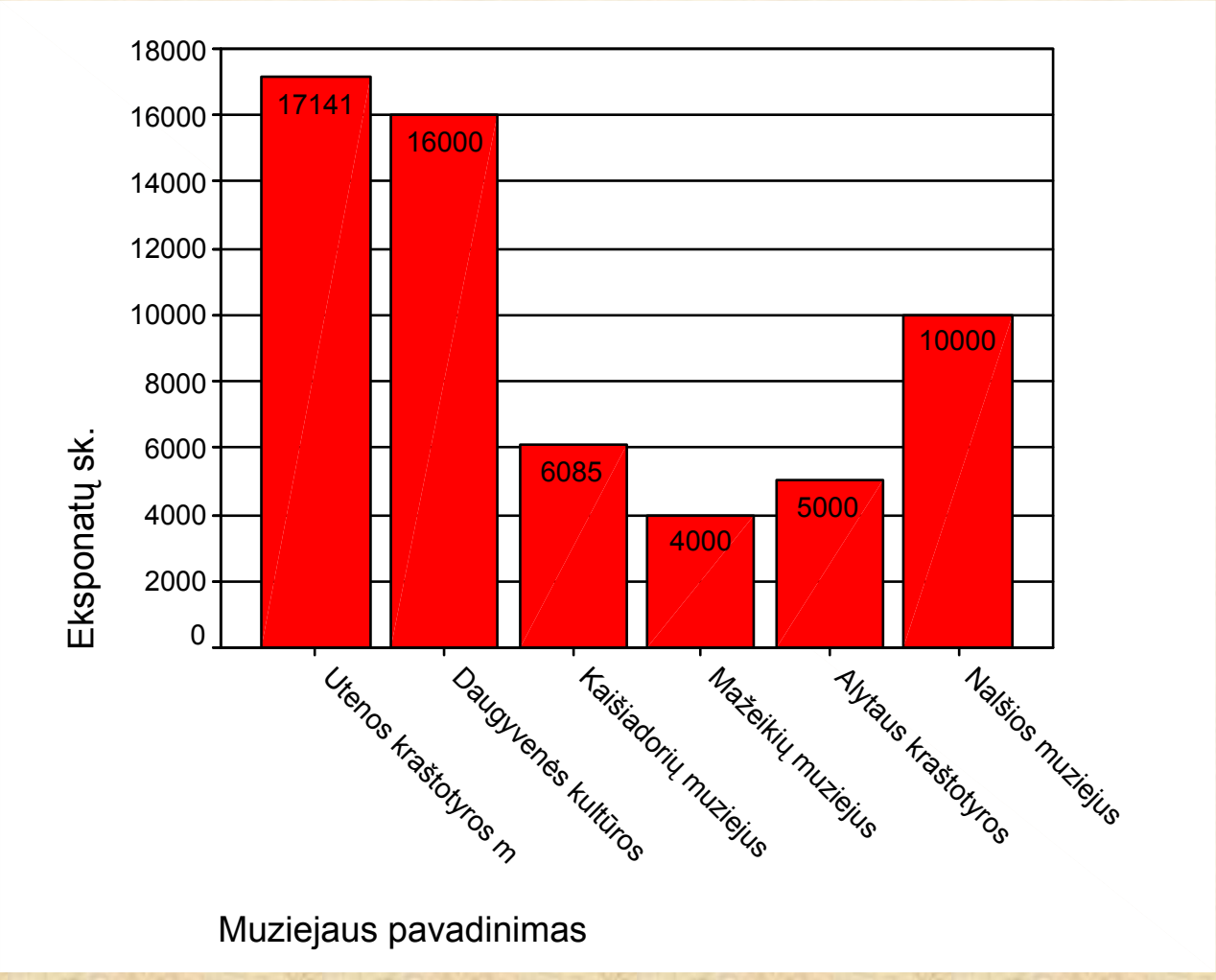

Archeologinės tematikos muziejų archyvai

Alytaus kraštotyros muziejaus archyvo fondai

F3–1. Archeologinių kasinėjimų ataskaitos, brėžiniai ir piešiniai

F3-2. Archeologinių paminklų pasai

F3-8. Alytaus apskrities archeologijos, istorijos, dailės, respublikinės ir vietinės reikšmės paminklai, istorinės žinios, kraštiečiai

Biržų krašto muziejaus „Sėla“ archyvo fondai

F-25. Pagrindinio ir pagalbinio fondo archyvas. Archeologinių kasinėjimų ataskaitos, brėžiniai ir piešiniai

Lietuvos etnokosmologijos muziejaus archyvo fondai

R-12. Archeologinių tyrimų rankraštinė medžiaga

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus archyvo fondai

B-318, Archeologinių tyrinėjimų ataskaitos.

Rokiškio krašto muziejaus archyvo fondai

Archeologija

Skuodo muziejaus archyvų fondai

Archeologinių tyrinėjimų medžiaga

Šiaulių „Auršos“ muziejaus archyvo fondai

ŠAM archyvo Archeologijos skyriaus fondas

Trakų istorijos muziejaus archyvo fondas

F 1. Apyrašas Nr.3 (1949-1990); F. 2. Apyrašas Nr.2 (1991-2001)

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos archyvo fondai

Archeologinių tyrinėjimų Kernavėje ir apylinkėse ataskaitos

Vytauto Didžiojo karo muziejaus archyvo fondai

AR-D Archeologinių kasinėjimų dienoraščiai

Žemaičių muziejaus „Alka“ archyvo fondai

Archeologinių tyrinėjimų medžiaga

Žemaičių vyskupystės muziejaus archyvo fondai

Archeologinių tyrinėjimų archyvas

Kaip archeologijos eksponatai pakliūva į muziejaus rinkinius?

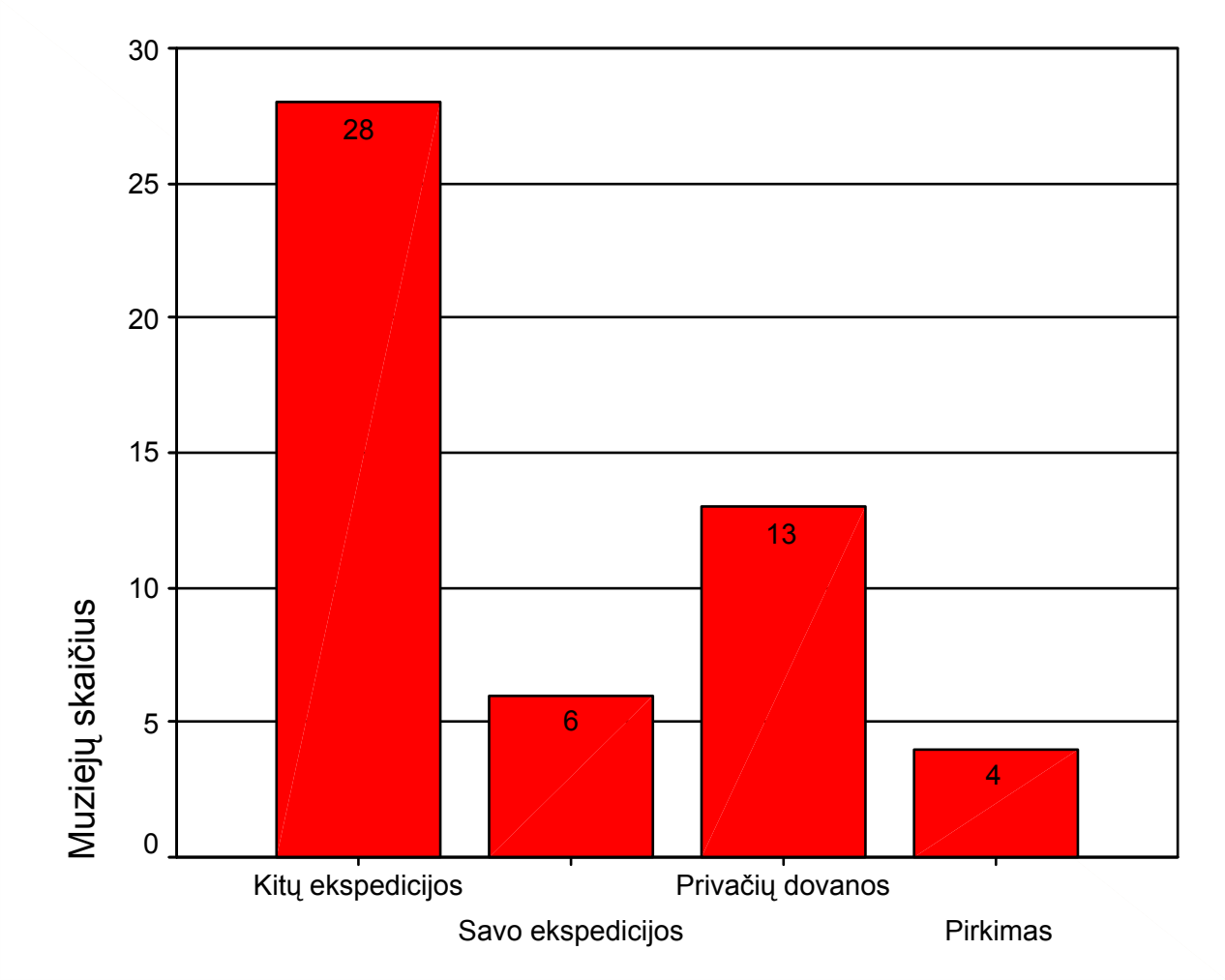

Eksponatų priežiūra

- restauruota 2006-2010 – 813 vnt.
- konservuota 2006-2010 – 7935 vnt.
- reikia restauravimo/konservavimo – daugiau kaip 100 000 vnt.

- Viso Lietuvos muziejuose 2009 m. pabaigoje reikėjo restauruoti/konservuoti 435051 eksponatą (archeologija sudaro beveik 25 proc.)

Muziejų archeologai

- Etatų skaičius pagal anketas – 11,75
- Specialistų su archeologniu išsilavinimų skaičius pagal anketas – 27
- Archeologų muziejuose LAD narių – 51
- 2005 m. buvo archeologų muziejuose LAD narių – 28
- Viso muziejuose kūrybinių darbuotojų 2009 m. pabaigoje – 1388 (archeologai sudaro apie 4 proc.)

Muziejaus archeologo profilis (LAD nariai)

Pagal lytį:

- Moterys – 27
- Vyrai – 24

Amžiaus vidurkis – 42-43 m.

Pagal pareigas:

- Direktorius - 2
- Rinkinių saugotojas – 3
- Skyriaus vedėjas - 13
- Muziejininkas – 19
- Muziejininkas-archeologas – 5
- Archeologas – 7
- Restauratorius - 1
- Programų organizatorius - 1

Moksliniai archeologijos tyrimai muziejuje

- Anketos duomenimis tyrimus vykdo 36 proc. muziejų.

Tyrimų pobūdis, potencialas, rezultatai:

- Archeologiniai kasinėjimai
- Dirba humanitarinių mokslų daktarai (8)
- Monografijos
- Kitos publikacijos
- Pranešimai mokslinėse konferencijose
- Dalyvavimas moksliniuose projektuose

Muziejų archeologų leidimai 2006-2010 m.

- viso paimta leidimų – 345 (24,36 proc. visų leidimų)
- viso leidimus ėmė 30 muziejų archeologų (58,82 dirbančiųjų muziejuose)
- už 210 leidimų (60,86 proc.) atsiskaityta

Daugiausiai leidimų ėmė:

Songailaitė - 44

Budvydas - 33

Vasiliauskas - 28

Vėlius - 27

Piličiauskienė - 25

Ribokas - 22

Šapaitė - 20

Pagal metus:

2006 m. – 56

2007 m. – 65

2008 m. – 95

2009 m. – 71

2010 m. – 58

Leidimai pagal muziejus ir savivaldybes (daugiausia tyrimų)

Pagal muziejus:

Šiaulių "Aušros" muziejus - 59

Lietuvos nacionalinis muziejus - 57

Trakų istorijos muziejus - 54

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus - 46

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija - 41

Utenos kraštotyros muziejus - 22

Kretingos muziejus - 19

Panevėžio kraštotyros muziejus - 15

Savivaldybė	Tyrimų skaičius
Trakų	46
Vilniaus	31
Šiaulių	29
Klaipėdos	28
Širvintų	20
Joniškio	19
Biržų	18
Kretingos	18
Jurbarko	16
Utenos	14
Panevėžio	13
Telšių	13

Muziejų ekspozicijos

- 14 muziejų (46,66 proc.) turi archeologijos ekspozicijas
- eksponuojama ne mažiau kaip 20 000 eksponatų

- Viso Lietuvoje eksponuojama (2009 m. pabaiga) – 529 763 objektai (archeologija sudaro apie 4 proc. eksponuojamų objektų)
- Viso muziejų rinkiniuose yra apie 1 milijoną archeologinių eksponatų, reiškia, eksponuojama tik apie 2 proc.)

Dideli rinkiniai, bet mažai eksponuojama.....

“Archeologiniai” muziejai Lietuvos leidėjų DB

- „Aušros“ muziejus
- A.Baranausko ir A.Vienuolio - Žukausko memorialinis muziejus
- Dailės muziejus
- Etnokosmologijos muziejus
- Kaišiadorių muziejus
- Kėdainių krašto muziejus
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai
- Marijampolės kraštotyros muziejus
- Mažeikių muziejus
- Molėtų krašto muziejus
- Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
- Nacionalinis muziejus
- Panevėžio kraštotyros muziejus
- Rokiškio krašto muziejus
- Trakų istorijos muziejus
- Utenos kraštotyros muziejus

Muziejų leidiniai

- 2006-2010 m. išleisti 28 archeologinės tematikos leidiniai
- 2006-2010 m. Lietuvos muziejai viso išleido 444 leidinius archeologinės tematikos sudaro 6,3 proc.)

Didesnės apimties (daugiau kaip 50 pslp.) leidiniai:

- Kaišiadorių rajono archeologijos sąvadas. - 2009. - 397, [1] p. - Grinkevičiūtė, Augustina
- Kaišiadorių kultūros paveldas vaikams. - 2010. - 64 p. - Gustaitis, Rolandas
- Istorijos pamoka Dubingiuose: mokomoji knyga. - 2009. - 63, [1] p. - Laužikienė, Anželika
- Klaipėdos pilies ir senamiesčio buitinė keramika XIV a. vid. – XIX a.: Iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus rinkinių : Katalogas. - 2010. - 151,[1] p.
- Kuršiai: genties kultūra laidosenos duomenimis : baltų archeologijos paroda : katalogas. - [2009]. - 460, [3] p.
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir jų atkūrimas europinės patirties kontekste: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga, 2006 m. spalio 11-12 d., Vilnius. - 2-asis leid. - 2009. - 495, [1] p.
- Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai Vilniaus Žemutinėje pilyje: istorija ir rinkiniai : albumas. - 2010. - 470, [10] p.
- Monetų radiniai Lietuvoje: tarptautinei numizmatikos konferencijai skirtos parodos katalogas. - 2006. - 53, [2] p.
- Pinigų lobiai. - 2009. - 110 p. - (Muziejaus rinkiniai)
- Pranešimų tezės: tarptautinė numizmatikos konferencija, skirta Lietuvos nacionalinio muziejaus 150-mečiui : Vilnius, 2006 m. balandžio 26-28 d. - 2006]. - 238, [1] p.
- Sėliai: baltų archeologijos paroda ["Sėla ir sėliai"] : katalogas. - 2007. - 278, [2] p.
- Tarptautinė numizmatikos konferencija, skirta Lietuvos nacionalinio muziejaus 150-mečiui: Vilnius, 2006: [straipsnių rinkinys. - 2010. - 378, [2] p.
- Vėjas rėjose: burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje. - [2009]. - 214, [2] p.
- Vilniaus įkūrimas. - [2010]. - 125, [2] p. - (Vilniaus sąsiuviniai ; 1). - Vaitkevičius, Gediminas

Archeologinės tematikos edukacinės programos:

Trakų muziejus
Viduramžių karyba

Alytaus muziejus
Seniausieji Alytaus krašto gyventojai
Puodininkystė
Žvejyba
Monetos pasakoja
Pirmykščiai pinigai
Lietuviškų pinigų istorija
Senovės kario apranga ir ginkluotė

Biržų muziejus
Renesanso epochos kultūra
Sudėliok koklį
Nusikalk monetą pats

Kėdainių muziejus
Ką pasakoja akmeninis kirvukas
Viena diena viduramžių mieste

Lietuvos nacionalinis muziejus
Žalgiriui – 600 (naujiena)
Eksponatas – istorijos liudininkas
Lietuva iki Mindaugo
Sostinės istorija nuo Gedimino laiškų Hanzos miestams
Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės valdovai, didikai ir bajorai
Amatai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje
Pinigų lobiai Lietuvoje
Programa „Trimetė pradinukų mokyklėlė“

Marijampolės kraštotyros muziejus
Tautos dvasia
Pilies kalno paslaptys

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus
Vakarų baltų gyvensena ir tradicijos
Klaipėda: nuo karališkosios sostinės iki uostamiesčio
Pilies istorija
Klaipėdos pilies statyba
Pažinkime baltų papuošalus

Molėtų muziejus
Keramikos pradžia Molėtų krašte

Panevėžio kraštotyros muziejus
Akmuo baltų kultūroje

Šiaulių “Aušros” muziejus
Archeologinis kostiumas ir virvučių vijimas su akmenukais
Virvučių vijimas su akmenukais
Puodų lipdymas senoviniais būdais
Karinė paslaptis
Archeologiniai kasinėjimai

Vytauto Didžiojo Karo muziejus
Karyba lietuvių padavimuose ir legendose
Kaip senovėje kariauta
Kelyje į Žalgirį. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė XIV a. viduryje – XV a. pradžioje
Mindaugo Lietuva
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo pavojai valdant Žygimantui Senajam

Valdovų rūmai
Odinių kurpaičių pasakojimas
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės juvelyrika
Sugrąžinta praeitis
Medžio kalba, I dalis

Žemaičių muziejus „Alka“
Šimtmečiuose dingę senieji Telšiai

Problemos

Lėšų trūkumas

Lėšų trūkumas archeologijos ekspozicijai atnaujinti

Maži žmogiškieji ištekliai

Nėra restauratoriaus

Savalaikis eksponatų konservavimas

Ribotos finansavimo ir archeologinius radinis konservuojančių centrų galimybės

Archeologiniai radiniai gaunami dideliais kiekiais, sunku įvykdyti jų apskaitą per numatytą laiką.

Problematiška su įvertinimu "tikrąja verte"

Masinės medžiagos kaupimo ir saugojimo muziejuose klausimas

Saugojimo patalpų stoka

Prieštaravimas tarp KPD reikalavimų archeologams ir muziejų galimybių

Trūksta lėšų vykdant archeologines ekspedicijas bei naujų nežinomų paminklų paieškai

Eksponavimui reikalingų sąlygų nebuvimas

Eksponavimo - visiškai nėra patalpų ekspozicijoms

Saugojimo problemos: vietos stoka, temperatūros ir drėgmės svyravimai

Saugojimo - nėra tinkamai įrengtų patalpų

Įsigijimui nėra lėšų

Įsigijimo - lėšų nebuvimas

Lėšų trūkumas siūlomiems eksponatams įsigyti

Žmogaus palaikų saugojimas ir eksponavimas muziejuje

Žmogaus palaikai muziejuose

- dabar traktuojami, kaip masinė medžiaga ir turi būti perduodami į muziejų, kartu su radiniais
- muziejai nepasiruošę jų saugoti, neturi reikiamo personalo, nereglamentuota MERAAS instrukcijose
- etiniai klausimai

- anketos duomenimis 24 proc. muziejų jau saugo antropologinę medžiagą savo rinkiniuose
- anketos duomenimis 16 proc. muziejų eksponuoja antropologinę medžiagą

Muziejininkų nuomonė apie žmonių palaikus muziejuje

- Mes prieš antropologinės medžiagos eksponavimą.
- Visada galima rasti originalų antropologinės medžiagos pateikimo sprendimą nenusižengiant bendravimo su mirusiaisiais etikai.
- Manau, žmonių kaulus po antropologinių tyrimų reikia laidoti, pasiliekant saugoti ribotą individų kiekį ateities antropologiniams tyrimams naujomis technologijomis.
- Archeologijos ekspozicijoje pilkapio rekonstrukcijoje eksponuojamas mirusiojo kaukolės fragmentas. Manau, kad pastaroji galėtų būti pakeista muliažu.
- Vienareikšmiai, žmonių palaikai turėtų būti palaidoti
- Norėtume žmogaus palaikų eksponatus perduoti kitam muziejui ar įstaigai
- Manome, kad keičiant ekspoziciją, turimo skeleto dabar neeksponuotume.
- Manau, kad palaikus ekspozicijoje turėtų pakeisti kopijos.
- Nemanau, kad yra etiška eksponuoti mirusio žmogaus palaikus rastus archeologinių kasinėjimų metu.

Siūlymai dėl žmogaus palaikų saugojimo muziejuose

Papildyti MERAAS instrukcijas

Nustatyti tvarką

- Archeologas tyrimų metu, nepažeisdamas archeologijos tyrimų metodikos, etikos ir išlaikydamas pagarbą mirusiems atrenka, kuri antropologinė medžiaga yra paliekama in situ, o kuri išimama.
- Visa išimta medžiaga keliauja vien į VU Medicinos fakultetą.
- VU Medicinos fakultetas ištiria šią medžiagą ir nustato, kuri dalis turi būti išsaugota mokslo tikslais, o kuri turi būti palaidota.
- Palaidojimui skirta medžiaga grąžinama archeologui irpalaidojama, geriausiai ten, kur buvo iškasta, kitu atveju – kapinėse Vilniuje. Leidimą gavęs archeologas, turi būti numatęs tam lėšų ir pan.
- Išsaugojimui skirta medžiaga, išsaugoma specializuotuose VU Medicinos ar KMU Medicinos muziejuose, mokslo ir studijų tikslais
- Žmogaus palaikai neeksponuojami, esant tokiai būtinybei, jie keičiami muliažais....

Ačiū už dėmesį